

Історичний екскурс

Вони були першими, хто рятували світ від атомної трагедії
(до Дня вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС)

14 грудня в Україні відзначається День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Указ N 945/2006 про установу цієї пам'ятної дати підписаний Президентом 10 листопада 2006 року.

Чорнобиль... Це назва великого районного центру, що розташоване за 130 кілометрів від Києва. Його назва походить від назви гіркого полину чорнобилки. Засноване місто було ще за часів Київської Русі. Чорнобиль дав свою назву і потужній атомній електростанції. Будівництво електростанції було розпочато 1971 року. 1983 року вже працювало чотири енергоблоки.

Але в історію Чорнобиль увійшов назавжди як місто, що дало назву одній із найбільших в історії людства катастроф. Чорною плямою на нашій блакитній планеті стала трагедія Чорнобиля.

До аварії у цій зоні проживало близько 110 тисяч чоловік і 13 тисяч – у районному центрі Чорнобиль.

Страшна трагедія сталася вночі з 25 на 26 квітня о 1 годині 23 хвилини 40 секунд, коли всі спокійно спали. Над 4-м реактором Чорнобильської атомної станції пролунав вибух, розірвавши нічну тишу.

Це була трагедія не тільки України, а й для всього людства. Території з населенням 7,1 млн. осіб, із них 3 млн. дітей піддалися найбільшому забрудненню.

У ту трагічну на зміні перебувало 90 чоловік, а саме в приміщенні 4-го енергоблоку перебували 17 працівників. Ці люди героїчно, чесно виконували свій громадянський обов'язок. Перебуваючи у зоні високої радіації, вони робили все, щоб зупинити пожежу, урятувати станцію. Під завалами загинув старший оператор реакторного цеху Валерій Ходемчук. Удень 26 квітня від опромінення помер наладник Володимир Шашенок. 11 працівників одержали дози опромінення. Від променевої хвороби всі вони померли до 20 травня 1986-го в московській лікарні № 6. Ще 14 осіб із персоналу станції одержали дози, що спричинили променеву хворобу 3-го та 4-го ступенів.

Першими рятувальниками Чорнобильської аварії були працівники станції та пожежники, які в ніч на 26 квітня 1986 року кинулись гасити вогонь та ліквідовувати наслідки вибуху, зокрема, начальник зміни Володимир Шашенок, заступник головного інженера Олександр Лелеченко, пожежники Віктор Кібенок, Володимир Правік та інші, які отримали смертельні дози радіації, а також фотограф Ігор Костін, який документував події.

Перші герої –персонал станції:

Володимир Шашенок (оператор): Перша жертва аварії, що померла від опромінення вранці 26 квітня.

Олександр Лелеченко (заступник начальника електроцеху): Повернувся на станцію після поранення і працював, поки міг, помер від променевої хвороби.

Анатолій Дятлов (заступник головного інженера): Один з керівників, хто брав участь в аварійній роботі, але пізніше був звинувачений.

Перші герої –пожежники:

Віктор Кібенок та Володимир Правік (начальники караулів): Очолили гасіння пожежі і померли від важких опіків та опромінення, посмертно стали Героями Радянського Союзу.

Леонід Телятников (начальник пожежної охорони): Вжив, був нагороджений, продовжив службу.

Інші пожежники, які боролися з вогнем в умовах надзвичайно високої радіації.

Перші, хто побачив і задокументував:

Ігор Костін (фотожурналіст): Один із перших, хто фотографував зруйнований реактор, зазнав значного опромінення. Український фотожурналіст Ігор Костін був одним із перших, хто знімав зруйнований реактор ЧАЕС 35 років тому. А потім – часто повертався й документував наслідки аварії для людей і тварин. Родини фотографа передала BBC ці історичні знімки.

На ліквідаційні роботи відразу кинули військовослужбовців. Першими до реактора через кілька секунд по тривозі прибули пожежні ВПЧ-2 по охороні АЕС на чолі з начальником караулу Володимиром Правиком. За караулом Правика прибув караул його бойового побратима лейтенанта Віктора Кибенюка. Вони ринули у вируюче полум'я рятувати станцію і людей, не думаючи про себе, хоча

добре усвідомлювали небезпеку. Загалом у ліквідаційних роботах брали участь військові хімічних, авіаційних, інженерних, прикордонних родів, медичні частини Міністерства оборони СРСР, Цивільної оборони (ЦО) та МВС СРСР. Влітку залучили військових запасу

та вільнонайманих. За неповними даними, участь у ліквідації наслідків брали 600 тисяч осіб. Через опромінення багато з них захворіли. Пожежні прибували “з голими руками”, без жодних засобів захисту, приміром спеціальних ізолюючих протигазів, через що радіоактивні речовини потрапили в дихальні шляхи. Саме вони зупинили ще одну потенційну катастрофу – водневий вибух. Сумарна активність радіоізотопів, викинутих у повітря після аварії в Чорнобилі, була в 30–40 разів більшою, ніж у Хіросімі. Опромінилися майже 8,5 мільйони людей. О 4 год. 50 хв. пожежу було ліквідовано.

І хоч відтоді вже минуло багато років, виросло два покоління і нові трагедії затьмарили жертвами старі, згадаємо знову поіменно тих, хто тоді, в 1986-у, першим увійшов у атомне полум'я, і вже не повернувся.

Саме вони після вибуху «ядерного вулкана» ЧАЕС першими вступили в боротьбу з наслідками аварії

...Це був невидимий, жорстокий ворог, з яким ніхто не знав, як боротися, від якого нічим було захиститися. Оскаженілий мирний атом. Ми вже ніколи не дізнаємося, що було б із країною і нами усіма, якби 26 квітня

1986 року, в перші години й хвилини після аварії на Чорнобильській АЕС, вони не вступили в майже безнадійний двобій зі стихією.

Чи розуміли вони, що їх чекає? Чи вагалися? Чи була перед тим тяжка внутрішня боротьба із самим собою? І про це ми теж ніколи не дізнаємося.

Мотиви кожного конкретного випадку героїзму – річ незбагненна. Попри останні чотири роки війни, коли стрічалися з ними сотні (а може, тисячі) разів, попри звичні слова про звитягу й патріотизм – ми не в змозі уявити, що думали ці українці в той момент, коли віддавали своє життя за життя інших.

Ми знаємо одне: саме слово «герой» прийшло до нас із давніх давен. Так називали смертних, які власною жертовністю здобули собі безсмертя.

Валерій Ходемчук – старший оператор реакторного цеху Чорнобильської АЕС.

На Чорнобильській АЕС працював із вересня 1973 року. На момент аварії був у машинному залі. Він став першим, хто загинув. Валерію Ходемчуку було 35 років.

У 2008 році нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

Володимир Шашенок – інженер підприємства «Смоленскатоменергоналадка».

На Чорнобильську АЕС був направлений для участі у випробуваннях на четвертому енергоблоці. У ніч на 26 квітня 1986 року перебував у приміщенні, де здійснював контроль параметрів систем і устаткування енергоблоку.

В результаті руйнування будівельних конструкцій під час вибуху він отримав численні поранення і опіки, від яких помер. Йому було 35 років.

У 2008 році нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

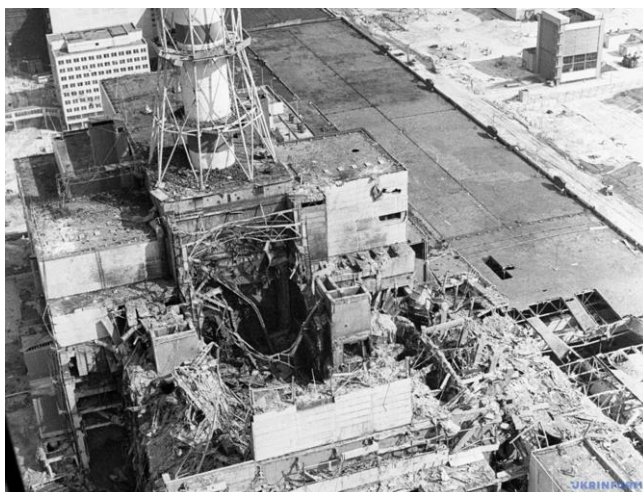
Олександр Лелеченко – заступник начальника електричного цеху Чорнобильської АЕС.

На Чорнобильській АЕС з березня 1975 року.

У перші години аварії був викликаний на станцію, де відключив обладнання електролізної станції четвертого енергоблоку, організував електропостачання обладнання систем безпеки та систем пожежогасіння. Тим самим запобіг поширенню вогню на неушкоджені енергоблоки.

Помер 7 травня від променевої хвороби в Київській лікарні.

У 1996 році нагороджений відзнакою Президента України – Хрестом «За мужність», у 2006 – удостоєний звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка».

Володимир Тишура – старший пожежний відділення 6-ї самостійної воєнізованої пожежної частини по охороні міста Прип'яті.

Під час аварії на ЧАЕС у перші години після вибуху знаходився з боку пошкодженого активного реактора.

Помер 10 травня від променевої хвороби в 6-й Московській клінічній лікарні. Йому було 27 років.

У 1996 році нагороджений відзнакою Президента України – Хрестом «За мужність», у 2006 – удостоєний звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка».

Володимир Правик – начальник варти 2-ї воєнізованої пожежної частини по охороні Чорнобильської АЕС.

Брав участь у гасінні пожежі в перші години після аварії. Отримав високу дозу опромінення, був відправлений на лікування в Москву, де і помер в 6-й клінічній лікарні 11 травня від променевої хвороби. Володимиріу Правику було 24 роки.

25 вересня 1986 року удостоєний звання Герой Радянського Союзу з врученням ордена Леніна.

Віктор Кібенок – начальник варти 6-ї самостійної воєнізованої пожежної частини по охороні міста Прип'яті.

Прибув на місце аварії через 12 хвилин після вибуху, о 1 годині 35 хвилин, провів розвідку в приміщеннях реакторного відділення.

Помер 14 травня від променевої хвороби в 6-й Московській клінічній лікарні.

На момент смерті Кібенку було лише 23 роки.

25 вересня 1986 року удостоєний звання Герой Радянського Союзу з врученням ордена Леніна.

Василь Ігнатенко – командир відділення воєнізованої пожежної частини по охороні міста Прип'яті.

Прибувши на місце аварії 26 квітня о 1 годині 35 хвилин, він разом із підлеглими встановив автодрабину між 3-м і 4-м енергоблоками, далі пожежники проклали робочу рукавну лінію до машинного залу.

Помер 14 травня від променевої хвороби в 6-й Московській клінічній лікарні.

У 1996 році нагороджений відзнакою Президента України – Хрестом «За мужність», у 2006 – удостоєний звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка».

Микола Ващук – командир відділення воєнізованої пожежної частини по охороні міста Прип'яті.

Прибув на місце аварії 26 квітня о 1 годині 35 хвилин. Був серед тих, хто гасив пожежу у перші години аварії.

Помер 14 травня 1986 від променевої хвороби в 6-й Московській клінічній лікарні. На момент смерті йому було 27 років.

У 2006 році удостоєний звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка».

Леонід Топтунов – старший інженер реакторного цеху Чорнобильської АЕС.

В трагічну ніч 26 квітня 1986 працював на блочному щиті управління 4-го енергоблоку.

Помер 14 травня 1986 від променевої хвороби в 6-й Московській клінічній лікарні. Топтунову було 36 років.

У 2008 році нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

Микола Титенок – пожежний 6-ї самостійної воєнізованої пожежної частини по охороні міста Прип'яті.

26 квітня 1986 року в 1 годину 35 хвилин, прибувши на місце аварії після вибуху четвертого реактора Чорнобильської АЕС в складі чергового караулу, приступив до гасіння пожежі.

Помер 16 травня в 6-й Московській клінічній лікарні, йому було 24 роки.

У 1996 році нагороджений відзнакою Президента України – Хрестом «За мужність», у 2006 удостоєний звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка».

Віктор Проскуряков – старший інженер реакторного цеху Чорнобильської АЕС.

З 1982 року працював на Чорнобильській АЕС, де пройшов шлях від оператора до старшого інженера управління реактором реакторного цеху.

У перші години аварії на четвертому енергоблоці взяв участь у її ліквідації. Він обстежував обладнання реакторного відділення.

Помер 17 травня від променевої хвороби в 6-й Московській клінічній лікарні. На момент смерті йому був 31 рік.

У 2008 році нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

Анатолій Шаповалов – старший черговий електромонтер електричного цеху Чорнобильської АЕС.

На Чорнобильській АЕС – із 1978 року. Працював електромонтером релейного захисту та автоматики, пізніше був переведений старшим черговим електромонтером електричного цеху .

26 квітня 1986 року в складі 5 зміни електричного цеху разом з іншими робітниками локалізували аварійну ситуацію на електроприладах станції, тим самим вони не дали пожежі перекинутися на інші блоки станції.

Помер 19 травня 1986 роки від променевої хвороби в 6-й Московській клінічній лікарні у 46 років.

У 2008 році нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

Костянтин Перчук – старший машиніст турбінного обладнання турбінного цеху Чорнобильської АЕС.

На Чорнобильській АЕС з травня 1980 року, працював черговим слюсарем, потім був переведений машиністом парової турбіни турбінного цеху.

В ніч 26 квітня 1986 року знаходився в машинному залі, де намагався відсікти один із насосів з перебитою трубою, щоб зупинити витік води з деаераторів.

Помер 20 травня 1986 року від променевої хвороби в 6-й Московській клінічній лікарні у 34 роки.

У 2008 році нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

Катерина Іваненко та Клавдія Лузганова – працювали в позавідомчій охороні.

Під час аварії перебували на посту. Їх відправили до Московській клінічної лікарні, де вони і померли.

Катерина Іваненко – 26 травня, а Клавдія Лузганова – 31 липня.

Валерій Перевозченко – начальник зміни реакторного цеху Чорнобильської АЕС.

На Чорнобильській АЕС розпочав працювати з квітня 1981 року на посаді старшого інженера з експлуатації.

У перші хвилини після вибуху на блоці почав розшукувати підлеглих Ходемчука і Шашенка, з якими пропав зв'язок.

Як досвідчений фізик він зрозумів, що реактор після вибуху перетворився в ядерний вулкан і водою його не загасити. Про це Перевозченко доповів начальнику зміни блоку.

Помер 13 червня від променевої хвороби в 6-й Московській клінічній лікарні у 39 років.

У 2008 році нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

До відома: перші аварії на ЧАЕС сталися ще в 1978–1979 роках, відразу після запуску першого енергоблоку. Були також витoki радіації у 1982, 1983, 1984 роках. В архіві Комітету державної безпеки (КГБ) містяться документи про спорудження Чорнобильської атомної електростанції, її запуск у кінці 1970-х років, аварію та ліквідацію її наслідків. Документи доводять, що від самого початку спорудження цієї атомної електростанції було безліч порушень і крадіжок, будівельно-монтажні роботи виконувалися неякісно, технологічна дисципліна порушувалася. Все це врешті-решт призвело до аварії.

“На окремих ділянках другого блоку Чорнобильської атомної електростанції зафіксовано факти відходу від проектів і порушення технології ведення будівельних і монтажних робіт, що може призвести до аварій та нещасних випадків”, – зі звіту КГБ від 17 січня 1979 року.

Тільки від 1983 по 1985 роки на станції сталося п'ять аварій і 63 відмови обладнання. Останній подібний інцидент перед великою аварією стався в лютому 1986 року.

Джерела: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2449507-ti-so-persimi-uvijisli-v-atomne-poluma.html>

<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/derzhsluzhbovcyam/informaciyni-materialy-do-richnyci-avariyi-na-chornobylskiy-aes>

<https://chnpp.gov.ua/ua/about/labour-glory/heroi-likvidatory>

10.12.2025 р.

Укладачі: Інна ГОРОХОВСЬКА, бібліотекар
Ганна ПРОКОПЧУК, завідувачка бібліотеки